

Đorđe Pisarev

(NOVOSADSKO) ŽENSKO PISMO: DA ILI NE?

Uspela sam da uđem u njegov autobus. Sela sam na sedište ispred njega. Blago sam okrenula glavu i kroz prorez nastao razmaknutim naslonima sedišta videla da me posmatra.

– Izvinite – smelo sam mu se obratila – da li će vam smetati ukoliko još više oborim sedište?

– Ne, nikako, samo izvoli!

Spustila sam ga do kraja i znam da me sada vidi još bolje, gotovo kao da sedimo zajedno. Posmatra me sve vreme, ali ne želim više da mu olakšavam situaciju. Čutim.

Najzad se usijano vozilo zaustavlja i ja silazim prva, kupeći hitro rukama laku jaku, torbu, knjigu Eriha Marije Remarka. Stojim na mostiću, preko puta velikog srušenog mosta, i čekam. Najzad se i on pojavljuje na vratima, sunce udara u metalnu pločicu na njegovim grudima i baca titravu svetlost pravo u moje oči. Prilazi mi. Hvala bogu!

– Bilo je tako vruće, zaslužili smo bar po jedno hladno pivo, zar ne mislite tako?

– Zašto da ne, ima odmah tu gore kafana...

Smeškam se. Kažem mu – "Veruj mi, znam ja zgodnije mesto!", i hvatam ga za ruku i vodim.

Splet malih ulica. Nije mu više jasno gde je. Otključavam prva u nizu vrata koja izviru sa uske terase okrenute prema tesnom dvorištu koje je progutao ogromni hrast. Odbacujem stvari u polutami sigurne sobe, odlazim u kupatilo. Izlazim u crnoj majici bez rukava, sa dubokim dekolteom, koja dopire tisk ispod gáćica koje se vide u proplamsaju, u ritmu mojih koraka. Sipam veliku kriglu piva i srčem puno dok mu prilazim. On, sedeći u fotelji, prima kriglu, a drugom rukom hvata me za zadnjicu. Urnebesni, zavijajući zvuk sirene podseća me na stvarnost; njegova pohlepna ruka zastaje dok se oko nas čuju udarci granata.

– Prošlo je mnogo vremena od kada si čitao Remarka, zar ne? – pitam ga i nastavljam – Sada si kod moje kuće, sediš u mojoj fotelji, i ja mogu da kažem svim tim avionima, bombama i smrti: ništa me ne zanima, poljubiču moj jastuk i ležati s mojim momkom odavde do večnosti, pa makar me raketa pogodila usred čelal

On skida kriglu s usana, a ja se naginjem, i guram moju njuškicu. Dok mi liže puno sa usana otvaram mu pantalone, opkoračujem ga i sedam. Lebdim, baš kao i zgrade oko nas, nezainteresovana za patetiku, ja, putnica kroz vreme i prostor, i mislim – pa, možda i ima nešto u literaturi starog, dobrog Remarka.

Šta li se može znati o proznom odlomku koji sam upravo naveo, pošavši od teze da zapravo i ne znamo ko je – ili šta – autor? Pa, prvo se da zaključiti da je nator ženskog pola. Govori se o ljubavnom susretu, a intonacija je blago patetična, poprilično "meka". Laički gledano, mogla bi se predočena proza nazvati "ženskim pismom", kada bi takvo pismo postojalo, i kada bi, ukoliko zaista postoji, nabrojane bile njene karakteristike...

Po teoriji danas još uvek važeće postmoderne, spomenuto "meko pismo" zamisao "ženskog pisma" prihvata kao obrazac, uzor, a izvesna teoretičarka, Šošana Feldman, logiku mekog pisma pokušava da dosegne pitanjima poput "da li je dovoljno biti ženom da bi se govorilo kao žena?" ili "da li je govoriti kao žena predodređeno nekim biološkim uslovom ili pak strateškom, teorijskom pozicijom: anatomskom ili kulturnom?".

Naravno da ja, zapravo, ne želim da otvorim priču koja bi, preko sintagme "žensko pismo", stigla do feminizma, ili, još gore, do feminističke kritike. Ipak, uslovljeni temom, ne mogu zaobići govor o polnosti i moram spomenuti razliku koju moderna psihanalitička teorija pravi između muškarca i žene; muškarac je dominantan, odnosno njegov govor, i on emituje i stvara pismo i sliku; a marginalni govor bi, u ovoj podeli, pripao ženi, to jest imenovanom ženskom pismu, i to svrstan zajedno sa ostalim marginalnim govorima, poput govora sekti, dece ili homoseksualaca!

Ove tek blago naznačene primisli potiču iz spomenute postmoderne, kao "post-hladnoratovske internacionalne kulture svojstvene za posttehnološko i informacijsko društvo" u kome, kažu, još uvek živimo.

Upravo u postmoderni jedan od vladajućih pojmove jeste entropija, koja se u fizici naziva merom za stepen nereda u fizičkom sistemu. To nas dovodi do odsustva političkih ili religioznih centara, odsustva moćne ideologije, ali i do gubljenja razlike između polova, pa samim tim i razlike između pisama. Postmoderna kultura, koja nas je dovela do ideje razlikovanja muškog i ženskog pisma, istovremeno se prepoznaće kao civilizacija u znaku entropije, koja, opet, urušava mogućnost takve razlike!

Uostalom, problematična polna podela može da uslovi nove i nove podele, poput verske, rasne... što bi u književnosti dovelo do vrhunskih nonsensa, pa bi tako bila, hipotetički, moguća situacija da bi za neko prozno delo rekli da je, na primer, ženska crnačka afrička dečja priča...

Da bih potkreplio svoje tvrdnje, o relativnosti bitnosti pola kod (dobrog) pisca, predočiću s početka navedeni prozni odlomak, ali ovaj put postavljenog u ugao posmatranja-pripovedanja muškog junaka.

Njeno je sedište nagnuto unazad. Ja sam odmah iza nje ali, na sreću, zauzeo sam levo, dok ona sedi na desnom sedištu. Vidim joj profil, a kada se nagnem napred, da bih razdvojio košulju mokru od znoja i kožu koja to više ne može da trpi, ukoliko imam sreću, mogu da vidim nagoveštaj mladih, oblih grudi kroz prorez koji se načini na tankoj bluzici bez rukava. Pogledala je letimice, ukoso, prema meni, a ja je posmatram pravo u oči, bez skrivanja. Nije joj neprijatno. Okreće glavu od mene, zatim ponovo ka meni...

– Izvinite – progovara milim glasićem – da li će vam smetati ukoliko još više oborim sedište?

– Ne, nikako, samo izvoli!

Spušta ga do kraja i sada je vidim još bolje, gotovo kao da sedimo zajedno. Uostalom, ovo je bolje nego da sedimo u istom paru sedišta; sada mogu, ovako iza leđa, pomno da je posmatram, a da to ne bude nepristojno... Najzad se vozilo zaustavlja, i ona silazi prva, kupeći hitro rukama laku jaknu, torbu, knjigu – tek letimice uhvatim ime na crnom povezu: Remark.

Stoji dole, na mostiću preko puta velikog srušenog mosta, i čeka me:

– Bilo je tako vruće, zasluzili smo bar po jedno hladno pivo, zar ne mislite tako?

– Zašto da ne, ima odmah tu gore kafana...

Zagonetno se smeška, hvata me prisno za ruku, baš kao da se znamo oduvek:

– Veruj mi, znam ja zgodnje mesto!

Vodi me u splet malih ulica. Znam ih, ali je njena putanja hoda tako neobična i nepredvidljiva da se na trenutak gubim. Otključava prva u nizu vrata koja izviru sa uske terase okrenute prema tesnom dvorištu koje je прогутао ogromni hrast. Odbacuje stvari u polutami njoj tako sigurne sobe, odlazi u kupatilo i ne gledajući me, niti mi se obraća. Zavalim se u fotelju, zapalim cigaretu. Izlazi u crnoj majici bez rukava, sa dubokim dekolteom, koja dopire tik ispod belih gaćica koje se vide u proplamsaju dok hoda kao žena-panter. Od kada je počeo rat, video sam bezbroj duga, zvezda padalica, srušenih mostova i svetlucavih smrtonosnih vatrometa, ali ništa tako upečatljivo kao njene duge, preplanule noge koje tiho grabe prema maloj niši, zatim nestaju, da bi se uskoro ona pojavila sa velikom kriglom piva u ruci. Pena se preliva i ona je slatko srće dok mi prilazi. Predaje mi kriglu češući se bokom o mene, a tanki tragovi pivske pene cure joj niz bradu. Levom rukom kriglu prinosisim ustima i pijem, dok desnom hvatam njenu malu zadnjicu koju štiti samo parčence tkanine.

Urnebesni, zavijajući zvuk sirene podseća me na stvarnost. Moja ruka zastaje, i već se, u tenu, čuju udarci granata.

Ona se smeje:

– Prošlo je mnogo godina od kako si čitao Remarka, zar ne? Sada si kod moje kuće, sediš u mojoj fotelji, i ja mogu da kažem svim tim avionima, bombama i smrti – ništa me ne zanima, poljubiću moj jastuk i ležati sa mojim momkom odavde do večnosti, pa makar me raketa pogodi posred čela!

Skidam kriglu sa usana, a ona se naginje, dok joj majica tone, a podatne sisice plove kroz vazduh pravo u moje oči, i gura mi slatku njuškicu. Ližem joj penu oko usana, a njeni prsti već otvaraju moje pantalone. Grizem joj usne, a ona me opkoraci i seda. Lebdim, baš kao i zgrade oko nas, nezainteresovan za patetiku, ja, prolećni junak velikog otadžbinskog rata uoči 2000, i mislim – pa, možda i ima nešto u literaturi starog, dobrog Remarka.

*

Na kraju, šta vredi priča koju sam ispričao: gotovo ništa! Ja ustvrdio, Ja potkrepio, Ja... Postoji samo jedan način da je dokončamo, i to je, naravno, lepši deo ovog skromnog poduhvata. Dakle, postoji li žensko (novosadsko) pismo, i da li se ono može "uhvatiti"? Četiri novosadske dame, čije prozne odlomke pridodajemo ovom zaludnom tekstu, nisu odabранe slučajno. Svaka od njih je odlična u onome što je odabrala, i sve su u potpunosti različite. Ljiljana Jokić Kaspar nudi eseј blage intonacije, sliven, harmoničan, koji se bavi pitanjima Srca. Milica Mićić Dimovska nudi nam rafiniranu, suptilnu prozu u kojoj vlada muški pripovedač, a Angelina Arbutović ne beži od klasične ljubavne priče sentimentalne naratorke kojom je ovladala nostalгија. Studija Vladislave Gordić jeste suvereno stručna, da ne kažem naučna, ali lucidnost kojom raspoznaće neizgovoren, nenapisano, britkom ženskom intuicijom raskrivaće velove iz kojih se krije tajna "Okretaja zavrtnja" Henrika Džejmsa.

Pročitajte ih, i tada se sami opredelite: (novosadsko) žensko pismo, da li ne?

Ljiljana Jokić Kaspar

MOKRA FLEKA NA RUKAVU

"Sve što sam napisao je đubre. Na đubretu se može živeti, zaradivati, prodavati, trgovati, naplaćivati, potplaćivati, vraćati i uzimati. Znam to otako sam postao grbavac u sopstvenom krevetu, a moje lice mlako i pepeljasto, lice čoveka koji je želeo da zarađuje na sopstvenom bolu. Da sam imao hrabosti postao bih soko, i držao bih u svojim kandžama čitav svet, i ne bi me kao malog, sivog vrapca deca skinula s drveta običnom, gumenom praćkom."

Odakle ove rečenice? Iz knjige "Ne propusti nikad trikove čarolije"; moje su naravno, pa se upravo pitam ispisujući ih ponovo nakon dvadesetak godina: jesam li do sada dovoljno dugo živel da zaboravim svoje spisateljske slabosti?

Od juče mi se vrzma po glavi jedna čudna misao Doroti Parker. Ostala je zapisana na margini jedne njene pesme. "Bože molim te, da pišem kao muški". Ta rečenica me duboko potresla jer sam shvatila da je Doroti u trenutku ovog svog zapisa (negde početkom dvadesetog veka), imala godina koliko i ja kada sam prvi put pisala

o svom kukavičluku i suočavanju sa mrakom spisateljskog zanata i tajnom svih tajni na svetu. Ta besmislena želja proizašla iz straha i nesigurnosti, beše klimav oslonac u želji za potvrđivanjem. Napisala sam i opisala bezbroj slika slabosti, patnje i žudnje za osvajanjem malo slobode i prostora u kome bih se osećala kao čovek. Zašto ne kao žena, pitala sam se. Moja teza da je svaka žena istovremeno i čovek, pokazala se pukom iluzijom do današnjih dana.

I upravo stareći (bez razloga) naivno, još uvek čekam da neko primeti da sam čovek. Ne muškarac, sa tim polom nadam se imam još uvek kreativne, ali i neraščišene račune. I upravo mi se ruke lede (nadam se iz objektivnih razloga), dok kuckam po tastaturi PC-ja. U pitanju je banalna ljudska problematika, koja se tiče cirkulacije krv, a svakako u pitanju je i moje srce. O njemu sam pisala prilično ženski, nepatetično. Velika je zabluda da književnici i spisateljice pominju svoje srce u kontekstu "meke" patetike. One koje to čine ili nisu nikave spisateljice, ili su potpuno netalesovane. Žensko srce je srce čoveka, podvrgnuto okrutnosti sopstvene mentalne nemoći da shvati svoju snagu. Ono najčešće bezrazložno drhti, zebe, pati, strahuje, lomi se i kvvari. Pa i kad prođe sve havarije, nastavlja da živi sa bezbroj ožiljaka. O muškom srcu neću ni reč, ne poznajem ni jedno. Ne poznajem dovoljno ni svoje sopstveno, a znam da će me kad-tad izneveriti jer je srce čoveka.

Ne mogu da se otmem utisku poezije Doroti Parker i poezije uopšte jer koliko god je ona moćna, toliko su nemoćni njeni tvorci. Možda ne mogu da prihvatom toliku nemoć i zato pišem nekad banalne stvari kao što su rečenice poput – "divna, nevina i skaredna Olga, ispod čije se klotane sukne i mirisa ustajalog veša krije neverovatna snaga njenih belih, nadutih nogu, stisnutih crnim grilon čarapama, večno upregnutih tankim lastišima jeftinog pojasa, kao par belih, čarobnih konja koji galopiraju mimo volje kočijaša, ržu i kidaju amove, sledeći slepo samo svoju volju, ne hajući na zapovest gospodara". Ne mogu da se ne setim svoje spisateljske dileme, kad mi je u pola noći palo napamet da proverim kako zvuči ova rečenica. Nisam očekivala; "sasvim muški", rekao mi je tada pre više od deset godina jedan moj prijatelj. I posle nekoliko knjiga, romana i moje dvadesetogodišnje smetnje našoj bledojoj, ruralnoj prozi, književni kritičari, sem retkih izuzetaka, isticali su sasvim glupo i neargumentovano da pišem muški. Pri tome su se svojski trudili da sve što uradim marginalizuju, smatrajući moju prozu opasnom po njihovo prekorno zdravo muško srce.

Svaka dobra proza je mentalno lekovita vodica u koju treba umocići oblog i stavljati na bolna mesta. Pri tome ne zaboraviti na vitamske pesme i gorke dramske pilule!

"Upravo mi se promenio metabolizam, počeo sam da pišem dramu", napisala sam davno u jednoj priči. Nije se nikada ništa promenilo, uvek je isto, sumorno i onda kad je sunčano u mojoj sobi. Još uvek živim od malo prijateljstva i ljubavi koje isprosim okolo. Držim šešir u rukama i često čujem kako u njega padaju izlizani, lažni novčići, razaznajem ih po zvuku. I to je bolje nego da kao Doroti Parker nosim svoje srce kao veliku mokru fleku na rukavu.